

Mistik Ekolojik Politika

Yazar *Stephan Elkins*

“Yepil Hareketin Ýnþâsý. Yeni bir Politika için Ulusal Konferans”,¹ Massachusett, Amherst’de, 2-7 Temmuz 1987 tarihleri arasýnda 600’den fazla insaný biraraya getiren “ilk açýk Ulusal Yepiller Toplantýsý”nýn düsturuydu. Toplantý, bir baþarý kabul edildiði halde, bu baþarýyý Charlene Spretnak’ýn temsilcisi olduðu “Maneviyatçý” (spiritual) ya da “Bütünlükçü” (holistic) Yepiller ile, Murray Bookchin’in temsil ettiði Sol Yepiller arasýndaki ihtilaf gölgeledi. Sosyalist gelenek içinde yeralan Sol Yepiller, sosyal ve çevresel sorunlarý, özgül bir sosyal egemenlik ilþkisinin sonucu olarak görmektedir.²

Maneviyatçý Yepillere göre ise bunlar, insanlýðýn doðadan manevi olarak yabancýlaþmasýnýn sonucudur. Bu görüþe göre, Yepil politika, endüstrileþmiþ toplumlardaki kültürel devrimin ifadesinden baþka bir þey deðildir. Bu kültürel devrim, kuvvete, manipülasyona ve kontrole dayanan egemen mekanist dünya görüþünün, yavaþ yavaþ yerini almakta olan yeni ekolojik paradigmadan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede içinde ekoloji, bilimsel bir disiplin olmaktan çýkarýlarak, genellikle “Derin-Ekoloji”³ olarak adlandýrýlan bir felsefe düzeyine getirildi. Dünyayý algýlama biçimimizi devrimci biçimde deðiþtirecek bu yeni paradigmanýn varlýðý toplumun ekolojik ilkelere göre yeniden yapýlanmasýný gerektirecek, böylelikle doða ile yeniden barýþmaya izin verecekti. Bu baðlamda, Yepil Politika, çöken eski paradigmanýn, köhnemiþ sol/sað çekilmesine dayanan karakteristiðini aþarak, “mukaddesatçý bir teoriyi, politik pratiðe dönüþtüren” bir þey olarak görülmektedir.⁴

Amherst’de Sol ve Sað Yepiller arasýndaki tartýþma, maneviyatýn rolü ve ekolojinin anlamý gibi meseleler etrafýnda cereyan etmiþ, örneðin Kirkpatrick Sale, Sol Yepillerin kendi maneviyatçý politik yandaþlarına yönelttiði ve tartýþmayý ilk baþlatan “tirað”dan hayrete düþmüþtü. Ona göre farklılýklar, “temel bir uyumsuzlýktan deðil, vurgu ve analiz” farkýndan kaynaklanýyor ve sonuçta ayrý bireysel hususiyetler gösteriyordu. Böylece bir tanesinin “ancak hayal edilebilecek bir teorik saflýðý egemen kýlmak adına, diðerini silip süpürmeye çalyþmasýný” mâzur göstermek güçtü.⁵ Ne yazýk ki konu o kadar basit deðil. Bu iki yaklaþým arasýndaki çekilme, her ikisinin de topluma, politikaya ve sosyal deðiþmeye yaklaþýmlarýndaki önemli farklılýklarý yansýtýyor. Bu makalenin bundan sonraki bölümlerinde, Yepil düþüncesinin kendine özgülü bu kolu üzerinde çabalarý ile önemli ölçüde etkili olan Fritjof Capra’nýn The Turning Point (Dönüm Noktasý) adlý eseri üzerinde yoðunlaþýlarak, Maneviyatçý Yepil Düþüncesinin teorik temelleri araþtırýlacaktýr.⁶

KRÝZLER VE EGEMEN KÜLTÜREL PARADÝGMA

Capra, içinde bulunulan durumu, “tek bir krizin farklı görüntülerinin toplamý” (25) olarak görür.⁷ Bu sistemsel kriz, Capra’nýn yürürlükte olan deðer sistemi ve ona karþýlýk gelip de, 300 yýldýr Batý kültürüne egemen olan dünya görüþü ile bir tuttuðu, köklü kültürel dengesizlikten kaynaklanan bir krizdir. Capra, kültürel dengesizlik ve onun temeli olan deðer sistemi arasýndaki iliþkiyi, gerçekliði “sürekli bir akýþ ve deðiþme süreci” olarak gören Çin felsefesinden aldýðý bir düþünce, “Taoizm” vasýtasýyla açýklamaya çalyþýr. Bütün olgular devrevi bir model gösteren ve iki karþýt kutubun Yin ve Yang’ýn dinamik etkileþiminin ivme kazandırdýðý daimi bir hareket halindedir. Capra, Yang’ýn karakteristiklerini þöyle sýralar:

eril, dýþa dönük, talepkâr, saldýrgan, rekabetçi, akýlcý, analizci, iddiacýdýr, ve bu haliyle diþi, içedönük, sorumlu, iþbirliðine yatkýn, sezgileri güçlü, sentezci, bütünlemeci (integrative) Yin'in tam karþýsýndadır. Kültürel dengesizlik Yang'ýn sistem üzerinde Yin'in karþýsýnda baskýn olupunun bir sonucudur.

Batý kültürü, Capra'nýn deyiþiyle "Kartezyen-Newtoncu" bir paradigmanýn egemenliðindedir. Bu, zihin ve beden arasýndaki ayýrýma, doðanýn dünyevileþtirilmesine, nihayetinde de boyun eðdirilip, araçsallaþtırýlmasýna dayanan bir dünya görüþüdür. Bu çerçeve içinde (insan ihtiyaçlarýna göre) farklılaþmamýþ bir iktisadî ve teknolojik büyüme hemen bütün iktisatçý ve politikacýlarca elzem olarak görülür (213), ve bu, ortak iyiliði bireysel refahýn azamileþtirilmesinden bekleyen yaygýn zihniyet içinde hiç de þaþýrtýcý deðildir. Sýnýrlý bir çevrenin sýnýrsýzca büyümesinin mümkün olmadýðý gibi bir gerçeði ihmal ettiði için de "doðrusal bir düþünme biçiminin yansýmasýdýr". (213) Bu bakýþ açýsý, iktisadýn, sosyal ve ekolojik baðlamýndan koparýlmasýnýn bir sonucudur.

Kartezyen dünya görüþü sosyal gerçekliði nasýl etkiler? Capra'ya göre, sosyal yapý ve süreçler, onlarý belirleyen deðer sisteminin somut bir ifadesidir. Toplum böylelikle "Yang deðerlerinin" nesnelleþtirilmesidir. Dolayýsýyla bir varolma mücadelesi olarak görülen ve kendisine en çok ayak uydurabilenin hâkim olduðu toplum anlayýþý, rekabetçi davranýþý, iþbirliðine egemen kýlmýþtır; hayatýn kalitesi, maddi tüketim ve ilerleme ile, ekonomik ve teknolojik büyüme ile eþit tutulmuştur. (31) Capra, "büyüme saplantýsýný", iktisadýn bu temel özelliðini, bugünün sorunlarýnýn ortak paydasý olarak görür. (397) Yang'ýn deðerlerinin egemen olduðu bir toplumda, insanlar kendilerini giderek daha çok yabancýlaþmýþ ve tatminsiz hissederler. Çalýþmanýn yegane amacý ekmek parasý kazanmaya indirgenmiþtir; insanlarýn hayatlarýnýn odaðý, giderek, "onlarý her zamankinden daha çok israfá teþvik eden" ve dev bir endüstrinin hizmet ettiði eðlenme ile tüketme haline gelmiþtir. (231)

EKOLOJÝK PARADÝGMA

Yeni paradigma, 20. yüzyýlýn baþlarýnda fizikçiler gerçekliðe iliþkin temel kavrayýþlarýnýn atomdan küçük parçacýklar olgusunu kavramaya yetmediðinin farkýna vardýklarýnda ortaya çýktý. Doðanýn özelliklerine iliþkin temel öncüllerin gözden geçirilmesi gerekiyordu. Böylelikle, yürürlükteki mekanist paradigma aþýlarak, yerini evrenin manevi biçimde kavranmasýna býraktý. Temel varsayýmlarýn yeniden deðerlendirilmesi, týpký fizik disiplinde olduðu gibi diðer disiplinlerde de benzeri güçlükler yaratýyor. Yeni doðan paradigma, gerçekliðin, genel sistem teorisinde kullanýlan anlamda bir sistem olarak görülmesine dayanmaktadır. (42) Buna göre sistemler, özellikleri ayrý ayrý parçalarýnýn özelliklerine indirgenemeyen entegre bütünlerdir. Sistemler temel ögelerden deðil, onlar arasýndaki iliþkilerden oluşur. Sürekli devinim içinde olmalarýna raðmen, istikrarlý yapýlarýný sürdürürler. Bununla birlikte statik deðillerdir. Tersine sistemdeki yapýlar düzenli modeller izleyen süreden dinamik süreçler ile üretilir ve yeniden üretilirler. Düzen, sistemi oluþturan parçalarýn karþýlýklý olarak uyumlu hareketleriyle saðlanýr. Sonuç olarak, sistem yaklaþmý eski paradigmadaki olduðu gibi temel öðelerden çok, örgütlenmenin temel ilkeleri üzerinde odaklaþýr. Örgütler, toplumlar, eko-sistemler hepsi birer sistem olarak görülür ve bunlar bu tür sistemlerin ayýrt edici özelliðini oluþturan kendi kendini organize etme kapasitesine sahip olduklarýndan, hayatiyet taþýyan sistemler olarak kabul edilmelidirler. Capra, yeni paradigmanýn doðuşunun uzun erimli etkileri olduðuna inanýr. Bütün sistemler, sebep/sonuç doðrusal modeli aracýlýðýyla kavranamayacak, bütünleþmiþ bir dinamik iliþkiler örgüsü oluþturur.

Böylelikle, sistem yaklaşımyı iktisadı, sosyal ve ekolojik bağlamdan soyutlamak ve onu serbest pazar, tam rekabete dayalı oldukça basitleştirilmiş ve gerçekçi olmayan bir model içine sokmak yerine, “birbirleri ile ve yapamızyın bağımlı olduğu bizi çevreleyen ekosistemler ile sürekli karşılıklı etkileşim içindeki insanoğlunun ve sosyal kurumların oluşturduğu yapayan bir sistem” olarak görür (390). İşte, bütün sistemlerin dinamiğinin doğrusal olmayan tabiatının bu şekilde kavranıbyı “ekolojik bilincin tam da özünü” oluşturur. Ekolojik bakıby açısından, “iktisadızyın, toplumsal kurumlarımız ve doğal çevremizin dengesinin ciddi biçimde bozulması” artık apaçık hale gelmiştir (396).

Capra, ölçek sorununun yeniden yapılanma sürecinin merkezî olarak kabul edilmesi gerektiği sonucuna varır. Böylece, abıryı biçimde zorlanmıby ölçekler, adem-i merkezizetçiliği gerekli kılarak, idare edilebilir düzeylere kavuşturacaklardır (396). Daha insanî ölçeklere dönmek ekolojik ilkelere uygun teknolojiler gerektirir (399). Örneğın kentlerden uzaklaşma elzem hale gelecektir. Çünkü bunlar sosyal ve ekolojik denge için en büyük tehditlerden birini oluşturacak ölçüde sınırsızca büyümüşlerdir. Benzer şekilde, ulus-devlet artık etkin bir yönetim birimi olmaktan çıktığından, siyasî adem-i merkezizetçiliğe acil biçimde ihtiyaç duyulmaktadır. Üretim ve refahın ülke sınırları içinde ve endüstrilemiş ülkeler ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasında yeniden paylaşımıy, adem-i merkezizetçiliğe eplik etmelidir.

Capra, Toynbee’yi izleyerek, içinde bulunulan durumu insanın kültürel evrimi bağlamında ele alma çabasına girişir. Bu görübe göre, insanlık tarihi uygarlıkların doğup, büyüme, zirveye ulaşma ve çöküşünün sonsuz bir tekrarı ile gelişir bu döngüde belirleyici değipken, bir toplumun kendini değipen koşullara uyumlama yeteneğidir. Artık kemiklemiş olan kültürel görüby, modası geçmiş kavramlara takılıp kalırken, sahneye çıkan küçük yaratıcı gruplar yeni çözümler üreterek kültürel evrimde yeni bir aşamayı başlatmışlardır.

Capra, köklü bir kültürel dönüşüm süreci içinde olduğumuza inanır, bu “güneş enerjisi çağına” geçmiştir (408). Bugün de tanık olduğumuz gibi, kültürel dönüşüm dönemleri öncesinde, onları haber veren, bir dizi sosyal gösterge ortaya çıkar. “Bunlar geçen on yıl süresince toplumumuzda gözlenmiş olduğu gibi, dinsel inanıbylarda güçlenmeyi olduğu kadar yabancılaşma duygusunda, akıl hastalıklarında, biddete yönelimde artıby ve toplumsal bozulmayı (disruption) da kapsar” (26). Capra, diğer yandan çepitli değipimlerden “yapamızyı tam temelinden sarsacak ve sosyal, iktisadî, politik sistemimizi derinden etkileyecek” (29) üç şeyi böyle tanımlar: Pederbahiliğın çöküşü, fosil yakıtta dayalı enerji çağının çöküşü ve “gerçekliğın özel bir görünümünü biçimleyen düşünceler, algılar ve değerlerde köklü bir değipme”yi içeren bir paradigma değipimi.

Yang değerlerinin abıryı biçimde vurgulanıby bimdilerde 1960’lardan bu yana doğubuna tanık olduğumuz sosyal hareketlerin çepitlenerek çoğalması karşısında etkisini yitiriyor. Bu sosyal hareketler, abkın bir kültürü temsil ederken, yeni ekolojik paradigma değipiminin tabıyıcısı da oluyorlar. Ancak bu hareketler, gerçekleştirmek istedikleri hedefler ile ne ölçüde ilgili olduğunu henüz farkedemediklerinden zihinlerini ekolojik paradigmanın belli yönlerinin geliştirilmesi gibi bir şeyle meşgul etmekten hayli uzaklar. Capra’nın inancına göre, bunlar bir defa hedeflerinin ortak olduğunun ayırdına varırlarsa, “toplumsal dönüşümün itici gücü olacak biçimde” biraraya gelmeye çalışacaklardır (46).

Capra, “gerçekliğın yeni görüntüsünün” daha da belirginleşmesiyle, örneklerine halihazırda bazı ülkelerde rastladığımız yeni siyasî partilerin doğmasına yolaçacak, “eleştirel bir kitlesel bilinç” ulaşılacakını iddia eder. Capra’ya göre, bu dönüşüm süreci kaçınılmazdır. Çin felsefesini izleyerek, bu değipmenin, “bütün şeyler ve durumlarda içsel doğal bir edelim olduğunu” ve “bunun herhangi bir gücün zorlaması neticesinde oluşmayacakını” iddia eder (37). Eski paradigmayı temsil eden Marksistler gibi, mücadele ve çatışmanın rolünü

vurgulayan sosyal evrimci görüplerin tersine Capra, sosyal dönüþüm zamanlarında çatýþmalarýn en aza indirilmesi gereðine inanýr (35). Deðiþme Yin ile Yang arasýndaki “sürekli etkileþimden” kaynaklanan bir þey olarak bütün gerçeðliðin doðasýnda saklý bulunduðundan, onu gerçekleþtirmenin bir aracı olarak çatýþmayı öne çýkarmaya ya da þiddetlendirmeye gerek yoktur. Geleneksel sol ve sað kadar, geleneksel siyasî partiler ile iktisadî, politik ve akademik kurumlarýn çoðu da bugün bütünüyle çökmekte olan bir kültürün parçasýdýrlar. Egemen sosyal kurumlar köhnemiþ görüplerini ileri sürmeye devam etmekle birlikte çöküþ süreci içinde giderek “çözüleceklerdir”.

DEÐER SÝSTEMÝ, DÜNYA GÖRÜÞÜ VE SOSYAL YAPI

Capra'nýn sosyal süreç çözümlemesi, idealist bir toplum anlayýþýna dayanýr. Bu toplumda insanlar faaliyetlerini motive edip, yol gösteren belli bir dünya görüþü ile onun içinde yatan bir deðerler sistemini paylaþtýklarý ortak bir kültüre tâbidirler. Bu kültüre karþýlýk gelen yaþam biçimleri, sosyal kurumlar ve teknolojiler vs. yaratýrlar. Capra, “Yangcý deðerler, tutumlar ve davranýþ modellerinin çok tutarlý bir biçimde tercih edilmesinin nasýl bir akademik, politik ve iktisadî kurumlar sistemi ortaya çýkarttýðýný gösterme iddiasýna...” raðmen (39), aralarında yalnızca doðrusal bir neden-sonuç iliþkisi öngördüðünden, yapýlarýn ve deðerlerin birbirleriyle nasýl bir iliþki içinde olduðunu göstermede baþarýsýzlyða düþer. Bu Capra'nýn bütün olgularýn birbiri ile karþýlýkly iliþki içinde olduðuna dair sürekli vurgusu ile paradoks oluþturur. Capra'ya göre üzerinde uzlaþýlmýþ deðer sistemine dayanan homojen bir kültür sözkonusudur ve bu kültürü oluþturan deðerler, sosyal yapýlar içinde seçilerek ifade edilenlerle, uyum gösterir. Hiç kuþkusuz deðerler ve sosyal yapýlar birbiriyle karþýlýkly iliþki içinde olduðu halde, bunlardan biri diðerinin basit bir yansýması olarak kabul edilemez. Ýronik bir biçimde, Capra'nýn oldukça yücelttiði sistem teorisi, yapýlarýn deðer ve inançlardan baðýmsýz olduðunu vurgulamýþtır.⁸

Capra, yalnızca deðerlerle yapýlarýn iliþkisinin nasýl olduðunu açýklamada baþarýsýz deðildir; ayrıca deðerlerin oluþum sürecini açýklayacak herhangi bir sistematik çaba da göstermez. Deðerler nasýl oluþur? Capra nadiren bu mesele ile ilgilendiðinde þu üç “açýklamayý” yapar: a) Deðer sistemleri ve ilgili dünya görüþleri düzenli bir devrevi deðiþme modeli izleyerek, zamanla deðiþirler (31-32); b) bu deðerler sistemindeki deðiþme, çevrenin dürtülerine bir cevaptýr. (190); c) Deðer sistemleri ve dünya görüþlerini oluþturan þeyler, sosyal kurumlar tarafýndan manipüle edilir. Örneðin “halkýn beyni yýkanýr” (219), “çiftçiler doktrine edilir.” (255), “tüketiciler satýn alýp kullanmaya ve fırlatýp atmaya” (236) teþvik edilir; zevkler ve kanaatler reklamlar aracýlýðýyla kopullanýr. (248) Bunlarýn fazla bir açýklayýcýlyk deðeri yoktur ve Capra bir yanda deðerleri yapýlardan baðýmsýz sayýyor olsa da, en azýndan onlarýn yapýlarýn nedeni olmadýðýný kabul eder. Capra varolan deðerler sisteminin kusurlarýný eleþtirmekle birlikte, insanlarýn düþünme biçimlerinin gündelik deneyimlerden kaynaklanmasý için nedenler olduðunu -ki bunun Descartes ve Newtoncu paradigma ile pek ilgisi yoktur- hiç aklýna getirmez. Oysa insanlarýn gündelik yaþamlarýnýn üstesinden gelmek için geliþtirdiði deðerlerin o yaþama belli bir uygunluk gösterdikleri ileri sürülebilir. Geliþtirilen bu deðerlerin arkasýnda yatan nedenler, kiþinin sadece “gerçeðliðin fiili doðasý” konusunda bilgilendirilmesiyle basitçe yok olmaz.

Sosyal yapýlar, yürürlükteki “kollektif bilinç” anlamýndaki “kültürün” doðrudan bir yansýması olarak görüldüðünden, Capra'nýn eleþtirisinin sistematik bir toplum çözümlemesinin eksikliðini taþýması þaþýrtýcý deðildir. Bu yapay bir kültür eleþtirisi olmaktan öteye geçmez, buna uygun olarak kültür, bir sosyo-psikolojik kategoriye indirgenmiþtir.

Benzer þekilde, iktisadî üretimini sürekli büyümesinin “bizim büyüme saplantýmýza” dayandırılması nedeniyle, kapitalist bir ekonomide büyüme peşine düşmenin kişisel tercihlerden bağımsız, zorunlu bir yapısal özellik olduğu gerçeği ve örneğin iktisadî çöküşün kârı sürdürmeye yetecek bir birikim düzeyine ulaşmayı başarabilen herhangi bir iktisadî bünyenin ödendiği bedel olduğu gözden kaçırılır. Sorunu bir “saplantı” olarak nitelleyen Capra, ekonomik sürecin kendiliğinden dinamiklerini reddeder; oysa somut sorunları tanımlarken sözkonusu dinamikleri çepitli defalar kabul etmiştir. Böylece nedeni bir “saplantı” ile açıklarken Capra, Batı’nın yapısal sorunlarının yeterince anlaşılabilmesini engeller. Onun düşüncesine göre, Batı uygarlığında insanlar sanki zorunlu bir güdüyü tatmin için ekonomik büyüme peşinde koşmuş ve bir tür kolektif psikoza yenik düşmüşlerdir. Bunun gibi, nükleer silahlanma yarışması, her ikisi de pederhahi bir kültüre özgü karakteristikler olan “kazanma saplantısı” ve “saldırgan davranış”tan kaynaklanmaktadır. Nükleer gücün büyümesinin nedeni bir elit grubun “iktidar saplantısı”dır(247-48) vb.

Capra’nın iktisadî süreçlere ilişkin açıklamalarında, sosyal sorunların doğasını bozan yapısal dinamikleri çözümlemede nasıl başarısız olduğunu gösteren başka örnekler de bulunabilir. Örneğin “sınırsız gelişme arzusunun, şirket yapısından kaynaklandığını” iddia eder. “... şirketin kârlarını arttırma fırsatını bile bile kaçıran şirket yöneticileri, nedeni ne olursa olsun kanuni soruşturmaya uğralar. Böylece bütün diğer saikler unutulmuş, kârın azamileştirilmesi en büyük hedef haline gelir”(221). Bu temel sorunun aslında üretim sisteminin mantığında değil, şirketlerin yapısal özelliklerinde yatıyor anlamına gelir. Benzer şekilde, ortaya çıkan sorunlar üretim araçlarının özel mülkiyetinin eşitsiz dağılımının sonucu değildir. Yerine, “ortak (şirket) mülkiyeti” ve “devlet kapitalizmi” -özel mülkiyete ilişkin orijinal düşüncenin ters çevrilmiş biçimleri olarak- temel problematik kabul edilir(221). Böylelikle Capra’nın itirazlarını doğrudan mülkiyet ilişkilerine değil, şirket yapılarına yöneltmiş olması hayati bir detaydır.

SOSYAL DEĞİŞİME

Capra’nın sosyal değişim modeli, içsel bütünlükten yoksun, eklektik bir seçki (potpourri) niteliindedir. Anlatmak istediği şeyleri destekleyecek görüşleri birbirleri ile tutarlı olup olmadığına bakmaksızın gelişmiş güzel seçip alır; bunların ortak paydası ise sadece sosyal değişimi devrevi bir model izleyen düzenli bir süreç olarak kabul etmeleridir.⁹ Açıklamalarındaki en temel sorun Capra’nın önerdiği sistem paradigmasıyla çelişen bir determinizme düşmesidir. Çünkü, sistem paradigmasına göre değişimin sonucu önceden bilinemez. Capra’ya göre ise, “içinde istikrarsızlık baş gösterdiğinde, sistemin dönüşebileceği en azından iki muhtemel yapı daima vardır” (288). Eğer durum buysa, o zaman herhangi bir spesifik sonuç nasıl kaçınılmaz olabilecektir?

Capra, geçiş dönemlerine özgü olarak toplumumuzda gözlenen bir dizi sosyal patolojiyi sıralar. Ancak bunlar, ne yazık ki kesinlikten uzak şeylerdir. “Yabancılaşma duygusu”, “akıl hastalığı” vb. şeyler nasıl ölçülebilecektir? Eğer bugünün insanları, farzedelim ki, 50 yıl öncesinden daha yabancılaşmış, daha akli olarak dengesiz vb. durumdaysalar bu nasıl belirlenebilir? Ne düzeyde bir akıl hastalığı, şiddet, suç vb. yaygınlığı geçiş dönemine işaret eden güvenilir bir gösterge sayılabilir? Seçtiği göstergelerin belirsizliğine ek olarak, Capra’nın sosyal değişimin yönüne ilişkin herhangi bir tahmini haklı çıkarabilecek, hiçbir kesin ölçütü yoktur. Kadın haklarına saygı gösterilmeye başlanmasının, pederhahiliğin çöküşünü mü yoksa yeniden yapılanmasının mı yansıttığını nasıl bilebiliriz? Bir karşılaşma yapırsa, kapitalizme geçiş sürecinde feodal sınıfların bertaraf edilmesinin, feodal egemenliğin bertaraf edilmesi ile aynı şey olmadığı, sadece egemenliğin tarzında bir değişim olduğu söylenebilir. Aynı şekilde, fosil yakıt enerjisinin tükenmesinin “iktisadî ve

politik sistemimizde radikal deđiřiklikler” gerektireceđini dđpđnmek için neden yoktur. Gđneř enerjisi gđcđne dayalı kapitalizm, fosil yakıt enerjisi gđcđne dayalı atasýndan niçin çok farklı olsun?

Nemitz’in belirttiđi gibi, Capra’nýn ya da herhangi bir diđer determinist tarih felsefesinin sorunu, birtakým kesin sonuçlar önermesidir.¹⁰ Teorik yetersizliklerinden bařka, böyle bir bakýř aýsýnýn radikal siyasî hareketleri zaafa uđratacak sonuçları da vardýr. Determinizm, hâlâ harekete geçirilebilir bir sosyal sisteme uyumlanma kapasitesini görebilmeyi önlr, böylelikle de uygun politik stratejiler geliřtirebilmeyi engeller. Arzulanan amaca bireyin eylemine bađlı olmaksýzýn ulařýlabileceđinden pasifizm ve oportünizm tepvik edilir. Sonuç olarak, somut tarihsel durumun ve dinamiklerinin net olarak anlařýlması gereksiz hale gelir.

Sosyal deđiřmeyi böyle iyimser biçimde aýklamasýyla tam çeliřecek biçimde Capra, “Kamusal yařamýn hemen hemen her alanýna” (220-21) nüfuz ederek, iktisadý, politikayý, medyayý akademik yařamý ve bütün eđitim kurumlarını kontrol eden her řeye muktedir bir řirketler görüntüsü çizer. Ýddiasýna göre, “bunların siyasî gücü, pek çok ulusal hükümetin üstündedir” (220) ve güçlerinin büyümesi, “uygun yasal çerçevenin geliřtirilmesinden daha önce geldiđi için”, “bu dev kurumlarla bařa ýkacak hiç bir yasa da yoktur” (221). Bu, “hayatî kararların ulusal çýkarlar yerine, önde gelen řirketlerin ýkarları gözetilerek alýndýđý” bugünkü duruma yolamýřtır (228). řirketler kendi güç ve kârlarını azamileřtirmek üzere politikacılar, arařtırmacılar, teknisyenler, ve genel olarak toplum üzerinde baský uygulur, onları manipüle (253) ve kontrol (219) eder, beyinlerini yýkar (219), kořullar (218), doktrine eder (255) vb. Bu kurumlar deđiřmeye cansiperane karřý ýkýp, güçlerini göstermeye heveslidirler, hattâ ýkarlarını korumak üzere gerektiğinde cebir kullanýrlar (248). Böylelikle Capra’nýn siyasî deđil, teknik bir sorun olarak gördüđü “gđneř enerjisi ađýna geçiřin, sosyal ve özel çýkarlar arasýndaki atýřmayý arttıracadıř” iddiasýnda bulunması, sürpriz deđildir (408).

Ýktidar sorununa yaklařımı, Capra’nýn özömlerinin eksikliklerini özetler. Capra, varolan düzenin çöküřü, yerine yenisinin yükseliři konusıyla sanki bu geliřmeler arasýnda fazla bir iliřki yokmuř gibi ilgilenir. Bununla beraber, tartýřma somut sorunlara her geldiđinde, deđiřme yönündeki her abanýn egemen kurumların řiddetli bir direniři ile karřýlařacađını belirtir.¹¹ Bu takdirde, egemen sosyal kurumların “öküř, özölmesi”, yükselen kültürün “önünde sonunda bařrolü üstlenmesi” ve yine bunların görünüře bakýlırsa eski paradigma kurumlarının hâkim olduđu bir bađlamda cereyan etmesi ne anlama gelir? “Yeni kültürel güçler” kendileri için olumsuz bu iktidar iliřkileri altýnda kendilerini nasýl ortaya koyacaklardır?

Capra’nýn cevabý Taoizm’de yatar. Deđiřim “eřyanýn tabiatý” ile uyum içinde olduđu sürece, kaçınılmaz olduđundan, politik strateji sorunu ikinci derecede önemlidir. Bununla birlikte, pratikte bu çýkar mücadelelerinin atýřmadan kaçınıldýđý takdirde nasýl deđiřme lehine sonuçlanacađını anlamak güçtür.¹² Nemitz’in iddia ettiđi gibi, bu; uyum adýna atýřmanın en aza indirilmesi deđil, atýřmanın kaçınılmaz olduđunun kabul edilmesidir.¹³

Capra, sonunda sosyal deđiřme sorununun pratik yönüne deđindiđinde, gözleri bađlanmýř yurttařlar kitlesinin bütün oylarını bir devrim yönünde toplayacak “yeni paradigmanın temsilcisi siyasî partilerin” ortaya ýkmasını teklif etmekten bařka bir perspektifi yoktur. Sosyal ve ekolojik sorunlar, nihayetinde arpýtılmýř deđer ve dđpüncelerin bir sonucu olarak görüldüđünden, sosyal deđiřme yeni paradigmanın kendi kavrayıřını yaygınlařtırma yeteneđine bađlı hale gelir. Capra’nýn yeni ađýn iletisinin yaygınlařtırılmasının gözleri bađlanmýř, oy vermekten uzaklařmýř kitleleri kendiliđinden motive edip, oy vermeye kořturacađı biçimindeki dđpüncesi, inandıřıcı olmaktan çok uzaktır. Capra’nýn iletisi

örneđin güney Bronx'un kenar mahallelerinde yařayan, üç çocuklu kocasız bir kadýna neden özellikle çekici gelsin? Kadýnýn geçerli bir iş, iyi ücret, münasip bir ev, sađlık ve çocuk bakýmý vb. birçok acil ihtiyacı oldukça "materyalist" nitelik tařırken, kendisine yalnız bir hayat vaad edilirken, materyalist deđerleri mahkûm etmesinin beklenmesi ve durumunun bizim ve onun Yangcı deđerlere olan saplantýsýndan ve gerçekliđin yetersiz biçimde algýlanmasýndan kaynaklandýđýn izahý oldukça güç olacaktýr.¹⁴

Üstelik önerilen politik strateji, Batý demokrasilerinde siyasî sistemin, o ülkedeki çođunluđun amaçları ne olursa olsun kullanabilecekleri siyasî olarak nötr kurumlardan olduđunu varsayar. Bu yüzden de, siyasî deđişme son tahlilde, uygun insan sorunudur. Oysa, radikal deđişim için siyasî sistemin araçsallařtırýlmasýnın önünde Capra'nýn görmediđi engeller vardýr. Bu engeller siyasî sistemin kendi yapýsýnda olduđu kadar onun toplumsal çevresiyle özel iliřkisinde de yatar.¹⁵ Ýpte bu nedenledir ki, bir seçimde çođunluđu elde etmenin kendiliđinden köklü bir sosyal deđişmeye yolaçması kesin olarak beklenemez.¹⁶

DOĐA, BÝLÝM, TOPLUM

Capra'nýn açýklamalarında, yeni paradigma bir tür selamet doktrini olarak görülür. "Dođanın sistemik istemini" yansıtan yeni paradigmanın hayata geçirilmesi toplumda ve bizim dođayla iliřkilerimizde denge ve uyumun yeniden kurulmasına imkân sađlayacaktır. Capra'nýn alternatif deđerler, dünya görüpleri ve sosyal örgütlerin işleyiřine iliřkin ilkelerin, dođal süreçlerin kavranmasýndan çýkarsanabileceđi biçimindeki varsayımlý birçok sorun içerir. Bir toplumun dođa kavramý, onun dođal çevresinden alınmýř, "nesnel" bir tanımlama deđil, biliřsel, normatif ve simgesel olarak kurulmuř bir sosyal üründür.¹⁷ "Dođa" kavramý kurulurken, tanımlanan řey nesnel bir varlık olarak basit anlamıyla dođa deđildir. Bir toplumun dođa anlayıřý, onun sosyal iliřkilerini ve dođa ile iliřkilerini yansıtan, bir öz-yorumlamanýn parçasý olarak görülmelidir.¹⁸ Dođa toplum içinde anlam kazanýr ve ondan ayrı tutulamaz. Böylece sosyal olarak nötr bir dođa kavramý geliřtirmek imkânsızdır. Dođa kavramýnın kurulmasýnda toplum nihayetinde kendinden bařka bir řeyi ifade edemez.¹⁹ Buna göre, Capra'nýn dođada içkin felsefi dolayýmlar geliřtirme isteđi totolojik bir giriřimdir. Anlam ampirik bir gerçek olarak dođadan çýkarýlır ve sözkonusu ampirik gerçeklik aslında yorumlama sürecinde dođaya atfedilmiř olan bir řeydir.²⁰

Capra'nýn dođadan bir anlam kriteri çýkarmaya çabalamasý daha da řařırtıcıdır. Çünkü, geleneksel bilimsel varsayımları eleştirirken, insan bilgisinin sosyal olarak kořullanmýř göreliliđini vurgulayan bizzat kendisi olmuřtur. Capra, bilim-adamlarýnın atomdan küçük parçacýklar üzerinde yaptýkları çalıřmalarda řu olgu ile karřılařtıřklarını ileri sürer; alınan cevaplar, sorulan sorulara bađlıdır. (78, 87) Bu iddiaya göre, bizim dünyaya iliřkin bilgimizde mutlak bir kesinlik olamaz. Herhangi bir arařtırma sürecinde elde edilen bulgular, arařtırmayı yönlendiren teori ve metodolojiye řıký řıkýya bađlıdır. Bu Capra'yý řu sonuca götürür: "... modern fizik, dođanın nesnel olarak tanımlanması biçimindeki klasik düřüncüyü, sadece geçersiz kılmakla kalmamýř, aynı zamanda deđerlerden arýnmýř bilim mitine de karřı çýkmýřtır. Bilimadamlarýnın dođada gözlemediđi modeller, zihinlerindeki modellerle; kavramlar, düřünceler ve deđerler ile yakýndan ilgilidir." (87) Eđer durum buysa, dođadan çýkarýlacak eylem kriterinin, dođayı tanımlama ve çözümleme sürecinde ona iliřkin olarak geliřtirilen normatif varsayımların yansýmasýndan bařka ne olabileceđini görmek zordur.

Buradan hareketle, Capra yetersiz bir sonuç öngörür. "Parçacýkların bütün özelliklerinin gözlem yöntemine řıký řıkýya bađlı ilkelerce belirlendiđi" gerçeđi, maddi dünyanın temel yapýsýnın sonuçta ona bakma biçimince belirleneceđi, "cisimlerin (matter) gözlenen

modellerinin zihinsel modellerin yansımaları oldu” anlamına gelecektir. Bu yukarıdaki “cisimlerin gözlenen modellerinin zihindeki modellerin bir yansıması oldu” biçimindeki kısmen doğru olan formülasyon, gerçekte, bizim algılamamızdan öte bir dünya olmadı; düşünce ve değerlerimizin dünyanın esası olduğunu ifade eder. Bu gerçekte, Capra’nın idealizmini destekleyen iyi bir argüman olabilir, ancak açıkça, içinden eylem kriterinin çöksebileceği doğal süreçlerin otonomisini kurma çabasına tezat teşkil eder.²¹

Capra, doğayla ilişkimizin kültürel olarak belli bir normatif kavramlaştırmayı ifade ettiğini söylerken haklıdır. Ancak bunun ne kadarının eleştirilen bilgi sisteminin yapısından kaynaklandığı sorunu ifade de başarısız kalır. Doğanın mekanist olarak görülmesi, basitçe onunla bir sömürme ilişkisi içinde olmayla eşitlenir, sanki biri diğerinin zorunlu sonucu gibi. Ekolojik paradigmanın devrimci potansiyelini ortaya koyarken, bu yanlış varsayımda bulunur: Sistem teorisinin mekanist kavramlarla karıştırdıkları sunduğu bilimsel öğrenme süreci, ahlaki bir öğrenme sürecini de beraberinde getirir. Bununla birlikte sistem teorisinin terimleriyle doğanın anlaşılmasının niçin otomatik olarak toplumun doğayla ilişkilerinin temelli biçimde gözden geçirilmesini gerektireceğini anlamak zordur. Mekanist anlayışlarla kıyaslandığında, daha çok sistem teorisi, Newtoncu-mekanist yaklaşımdan daha az “indirgemeci” değildir, ancak onun indirgeme biçimi farklıdır. Ekolojik ilişkilerin bütünlüğü seçici biçimde geleneksel bilim yardımı ile ulaşılabileceğimiz işlevsel ilişkilere indirgenir. Capra’nın çökümü açıklamalarına tezat olarak sistem teorisi, doğayı sömürmeye dayalı faydalı mantıda ters düşmeksizin, onun mükemmelleşmiş bir teknokratik kontrolünü öngörür. Capra geleneksel bilim ve teknolojiye, insan eyleminin yıkıcı türdeki yan etkilerini ihmal eden parçalayıcı ve indirgemeci karakterinden dolayı karışık çıkar. Capra, toplumun doğal çevre ile yıkıcı ilişkisinin yapısal köklerini yeterince tanımlamayı başaramasa da, kendini yeniden üreten bir “bio-sibernetik dünya makinesi” olarak doğanın sistematik biçimde araçlaştırılmasından başka bir şey vaatmeyen sistem teorisi varsayısıyla müdahaleyi önermektedir.²² Capra’ya göre gerçek ilerleme, doğanın daha fazla sömürülmesi için, onun yeniden üretilmesinin asgari koşullarının gözönüne alınması gerekliliğinin kavranmasıdır.

Capra, Batı kültüründe, akılcılığın aşırı vurgulanmasını sorgular çünkü, bu bilgiye ulaşmanın yegâne kabul edilebilir yolu olarak bilimsel yöntemde ısrar, sonuçta “bilimciliğe” yol açmıştır. Böylece, rasyonel düşüncenin doğrusal ve analitik niteliğine karışık olan ekolojik bilincin gelişimi engellenmiştir. Bu “akılcılık saplantısı”, ekolojik krizin başlıca nedenlerinden birisidir. Bununla birlikte, Capra’nın eleştirisi, egemen ideoloji içinde takılıp kalmıştır.

Bu bağlamda ortaya çıkan soru budur: Niçin rasyonel düşünce doğrusal, indirgemeci, bu yüzden de özünde ekolojik bilince karışık olsun? Benzer biçimde, ekolojik bilinçlenme açısından: ekolojik ilişkilerin kavranması hangi anlamda bir sezgi sorunudur? Ne yazık ki Capra, iddiasını savunma başarısızlığına uğrar, ekolojik paradigmanın bir kaynağı olarak fizik bilimini rasyonel düşüncenin aşırı uzmanlaşmasının bir ifadesi sayarken (47), “bilimsel düşüncenin ille de, indirgemeci ve mekanik olması gerekmediğini” (48) kabul eder. Sistem teorisi, teorik özü itibarıyla tam da “rasyonel düşünce”nin bir ürünüdür. Gerçekliğin doğrusal, nedensel ve statik biçimde algılanışından, doğrusal olmayan, işlevsel ve dinamik bir algılanışına geçişi temsil edebilir, ancak kesinlikle rasyonel bilgi, sezgiye dayalı bilgiye geçişi temsil etmez.²³

Capra’nın bilime inancı aslında yıkılmamıştır. Eleştirisi, sonuçta sadece yetersiz sayıda bilimsel kavramlara yönelmiştir. Onun bilimciliği reddedişi; dünyayı, kozmosu, hatta Tanrıyı açıklayacak her derde deva bir formül -bilimsel bir düşünce- olarak sistem teorisini sunupuna garip bir tezat oluşturur. Bu bakımdan, Capra’nın öngördüğü model ile, evreni

mekanik yasalarla modelleştirmeye yönelik çabalar arasındaki farkı bulmak güçtür.²⁴ Bilimcilerde olan eleştirisi bir yana Capra, aslında bilime mevcut dünya görüşünde devrim yapacak öncü bir rol yükler: Bilim bir yıkım kaynağı olmaktan çıkar, bir kurtarma(selamet) potansiyeli taşıyacak şekilde hızlı bir metamorfoza uğrar. Tam tersi bütün iddialara rağmen, buna yölecek olan da bizzat fizik biliminin kendisidir.²⁵

MÝSTÝK EKOLOJÝNÝN POLÝTÝK SONUÇLARI/DOLAYIMLARI

Capra sosyal çözümleme için sosyo-biyolojinin mistifiye edilmiş ve sistem teorisine dayalı bir versiyonunu önerir.²⁶ Capra'nın sosyal düzen kavramı gibi, felsefesi de özgürleşmeye karşı dolaylımlar taşıır. Doğanın sistem teorisine dayanarak anlaşılmasına çalışılması onun için mutlak bir çerçevedir. “Doğanın yasaları” varoluşun kesin, önüne geçilemez yasaları olarak kabul edilir. Doğanın ayrılmaz bir parçası olarak toplum, bu yasalardan kurtulamaz. Böylelikle, bir sosyal düzenin arzulanabilirliği ya da kifayeti sorunu sosyal söylem içinde çözümlenmesi mümkün olumsal (contingent) bir mesele değildir. Beşenilsin ya da beşenilmesin, sonuçta ya oyunun kurallarına uymak ya da kendi kendinin yıkımına yönelmekten başka bir tercih hakkı yoktur. Tek kelimeyle doğa, şeylerin oluş tarzıdır.

Bir kez, doğacı paradigma herkes tarafından sosyal düzenin meşruiyeti için referans çerçevesi olarak kabul edildiğinde, dikkatler temelde yatan normatif varsayımlar içindeki esas meseleden, toplumun “doğanın ilkeleri”ne karşılık düpmesi biçimindeki sözde-meseleye çevrilmiş olur. Sonuçta, varolan egemenlik ilişkisinin ortadan kaldırılması gibi bir özgürleştirici hedef doğa ile böyle bir mutabakatı sağlama yeteneğine bağlı hale gelir. Doğayı nihai bir referans noktası olarak kabul etme, benzeri biçimsel akıl yürütme modellerini kullanan çelişik politik düşünceleri birbirinden ayırt etmeyi güçleştirecek sonuçlar yaratır. “Ekolojik ” çerçeveyi paylaşılan herhangi bir ideoloji için çoğunluk nasılsa onun gibi olma yolu açıktır. Avrupa doğanın çepitli kollarındaki mevcut gelişmeler buna örnektir. Muhafazakâr ideolojiyi modernleştirme çabasında Avrupa doğanın kullandığı otoriteren politik düşünceler bazen sistem teorisi ile doğacı paradigmadan, bazen de maneviyatçı nitelik taşıyan argümanlarla desteklenmektedir.²⁷ Capra'nın bizzat kendisi topluma ekolojik bir bilinç kazandırmaya muktedir yeni paradigma geleneğinin bir parçası olarak Heidegger'i övdüğünde bunu kanıtlar (412). Kendi felsefesiyle Heidegger'in Batı uygarlığı eleştirisi arasında bu desiseli benzerlikten heyecanlanan Capra, Heidegger'in Nazizm ile özdeşleşmesinin onun felsefesinden kaynaklanmıyıp olabileceğini gözden kaçıır.²⁸

Ne yazık ki mesele sadece teorik bir mesele değildir. Bunun pratik kanıtları kendisini “derin ekolojik” perspektif olarak adlandıran ve Amerikan Yeşil Hareketi arasında ilkeler üzerine tartışmayı ilk başlatan, Amerikan Çevre Aktivistlerince yakın zaman önce gösterilmiştir.²⁹ Bu çevreci gruplar Etiyopya'daki açlıktan ölümleri doğa ve böylelikle de doğanın kendi denge arayışında kabul edilebilir bir süreç olduğunu iddia etmişlerdir.³⁰ Onlara göre Latin kökenlilerin kontrol edilemeyen göç akını nedeniyle ABD kültürü “Latinleşme” tehlikesi içindedir;³¹ AIDS, dünya nüfusunun aşırı artışı sorununa doğanın kendi kendini düzenleyici bir yanıtı olarak alkışlanıyor³² vb. Bunların Avrupa doğanın ırkçı söylemi ile paralellikleri açıktır. Bu durumda, Capra'nın düşüncesinin mantığı bizi böyle bir pratik durumdan kurtaracak hiçbir içsel ölçüt sağlamaz, tersine doğanın böyle hatalı bir yorumunda ısrarlılığı yansıtır.

Sonuç olarak Maneviyatçýlar bu türden deđerlendirmelerin, “çok az sayýda insanýn iþin özünü oluþturan kavramlara hiç dokunmayan, oldukça abýrý yorumlarý olduðunu”³³ iddia ederek, düþüncenin bizzat kendisinin böyle yorumlamalara izin verdiðini gözden kaçırmýlar.

Ýçinden belli kanýtlar da getirerek Capra'nýn düþüncesinin bir egemenlik ideolojisi potansiyeli taþýdýđý ileri sürülebilir. Örneðin “doðanýn yasalarý” sadece kendinden menkûl þeyler olmadýklarýndan, asýl sorun yine, bunlarýn sosyal gerçeklikle ilgili olarak nasýl tanýmlanýp yorumlanacađý sorunu haline döner. Capra iki muhtemel çözüm önerir. Ýlk olarak yeni paradigma öncülüðündeki bilimsel araþtırmalar yoluyla doðanýn hikmeti çözülüp, insanlýða açýklanabilir. Ýkinci çözüm ise sezgide yatar. Temel gerçeðe ulaþmayý sađlayacak bir ayrýcalýk taþýması nedeniyle yeni paradigmanýn sađladýđý tekniklerin ustasý kim olabilirse, o insanlýđý selamete götürebilecektir.³⁴ Ekolojik paradigmanýn ustalýđýn üretken bir kaynak olarak gitgide daha büyük bir önem kazandýđý bir toplumda teknokrat sýnyýfýn ayrýcalýklý konumunun meþrulaþtırýlması için uygun bir ideoloji sađlayıp, sađlamadýđý tartýþýlabilir. Bu izlenime kapýlmanýza neden olan olgu gözlemlediðimiz, biliþsel ehliyet (competence) ile ahlâki ehliyeti adeta ilki tüm selahiyetini ikincisinden alýyormuþ gibi birleþtirme eðilimidir.³⁵ Týpký yükselen burjuvazinin yönetimini özgürlük vaadi ve eþitlik þiarý ile kurması -ve bunun sadece mülk sahiplerinin özgürlük ve eþitliðine dönüþmesi- gibi, belki Capra'nýn ekolojik paradigması tarihin gidipatý içinde “ehliyet” þiarýyla mülk sahiplerinin yerlerinden edilmelerini haklýlaþtıran bir rol oynayacaktır.

Böyle spekülasyonlar bir yana, Capra'nýn felsefesine dikkatle bakýldýđýnda özgürleþtirici bir sosyal deðiþim perspektifinin varsa bile çok az olduðu görülür. Güncel sosyal geliþme ve sorunlarýn yapýsal temellerini anlamadaki baþarýsýzlýđý, determinizmi ve naif politik yaklaþýmý böyle açýkken bu felsefenin bizi bir yere götürme ihtimali yoktur. Capra'nýn ekolojik paradigması -en azýndan onun sistem teorisine dayalı özü- gerçekte yaygın olarak hayata uyarlanmýþtır. Bununla birlikte bu bir kültürel devrim deðildir. Daha çok mevcut sosyal düzenin özüne dokunmadan býrakmak üzere ve -karmaþýklaþarak artan yapýsal sorunlara pragmatik bir yanýt olmak üzere- teknokratik kontrolün mükemmelleþtirilmesi aracı olarak, çađdaþ kriz yönetiminde iþe yarayabilir. Son tahlilde Capra, durumu aydýnlatmaktan çok daha esrarlý kýlar. Sosyal sorunlarý yapýsal kökenlerini bulanýklaþtıran; bilgiye ulaþmada yetersiz bir araç olarak gördüðü aklı bir yana atarak; ve temel referans çerçevesi olarak dođacı paradigmayı ileri sürerek sosyal sorunlarýn çözümlenmesinde otoriter stratejilere kapý açar.

Telos, Kýþ 1989-90, sayý:82

Çeviren SEVDA ALANKUÞ KURAL

1 Konferans belgeleri için bkz. Green Letter C.3 N.6 (1987); Mark Satin “Fear and Longing at the Green Gathering,” New Options N.40 (Haziran 30, 1987); Jay Walljasper, “The Prospects for Green Politics in the U.S.,” Utne Reader (Eylül/Ekim 1987), s.37-39; Kirkpatrick Sale, “Letter from America,” Resurgence, N.125 (Kasým/Aralýk 1987) ve “Deep Ecology and Its Critics,” The Nation (Mayýs 14, 1988) s.670-75; Murray Bookchin, “Social Ecology vs. Deep Ecology” Resurgence N.127 (Mart/Nisan 1988); Charlene Spretnak, “Diversity in Ecofeminism,” The Nation (Nisan 2, 1988) s.446, 476 ve “In Defence of Pluralism,” Resurgence N.128 (Mayýs/Haziran 1988) s.43

- 2 Sol Yeþillerle ilgili özlü bir deđerlendirme için bkz. Call for a Left Green Network and Principles of the Left Green Network (West Lebanon, NH; Left Green Network, 1988) Sol Yeþiller Bookchin'in geliþtirdiði “sosyal ekoloji” kavramýndan önemli ölçüde etkilenmiþlerdir. Bkz. Murray Bookchin, The Ecology of Freedom (Pola Alt: Chesire Books, 1982) ve The Modern Crisis (Philadelphia: New Society Publishers, 1986).
- 3 “Derin Ekoloji” kavramý Naess tarafýndan geliþtirilmiþtir bkz. Arne Naess “The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: Some philosophical Aspects,” Philosophical Inquiry 8, n.1-2(1986), s.10-31; Bill Deval ve George Sessions, Deep Ecology (Salt Lake City, UT: Peregrine Smith Books, 1985), ve Michael Tobias, Deep Ecology (San Diego:Avant Books,1985). Derin Ekolojinin eleþtirisi için bkz. Tim Luke, “The Dreams of Deep Ecology”, Telos 76 (yaz 1988), s.65-92.
- 4 Charlene Spretnak ve Fritjof Capra, Green Politics. The Global Promise (Santa Fe, NM: Bear and Company,1986), s.xxvi. Maneviyatçý Yeþil perspektifin kýsa bir deđerlendirmesi için bkz. Stephen Bodian ve Florence Windfall, “Seeing Green”, Yoga Journal, n.79 (Mart/Nisan 1988). Daha dođrudan bir giriþ için bkz. Capra'nýn The Turning Point, Science, Society and the Rising Culture (New York:Bantam Books,1983), [Dönüm Noktasý, Ýnsan Yayýnlarý, 1989, çeviren Mustafa Armađan] ve Charlene Spretnak, The Spirituall Dimension of Green Politics (Santa Fe, NM: Bear and Company,1986)
- 5 bkz. “Deep Ecology and Its Critics”, op cit., s.675, v Kirkpatrick Sale, “Letter from Amerika”, in Resurgence, N.125 (Kasým-Aralýk, 1987).
- 6 Yeþil politik harekete aktif olarak katýlmadýđý halde Capra'nýn, çepitli Yeþil Aktivistlerle iliþkisi vardýr ve yazýlarıyla Maneviyatçý Yeþil Dübüneyi etkilemiþtir. 1983'de “mekanist ve pederþahi dünya görüþünden maneviyatçý ve ekolojik görüþe geçiþi sađlamak” için kurduđu Elmwood Enstitüsü, Yeþil hareket için entellektüel bir kaynak olmuþtur. Bkz. Kirkpatrick Sale, “Letter from America” Resurgence içinde N.120 (Ocak-Þubat 1987), s.13; Fritjof Capra, “Das neue Denken ist grün. Interview mit Fritjof Capra” Matthias Pilgrim ve Steffen Rink, der., Zwischen den Zeithen. Das New Age in der Diskussion (Marburg:Diagonal Verlag,1989),s.171. Capra'nýn Maneviyatçý Yeþillerin önde gelen“ temsilcilerinden Spretnak ile karþýlaþması Green Politics:The Global Promise'deki iþbirlikleri ile sonuçlanmýþtır. Bu kitap,sadece the Turning Point'in dayandýđý temel perspektifi içermez, ayrıca ABD'deki Yeþil Hareketin örgütlenmesinde önemli rol oynar.
- 7 Capra'nýn The Turning Point'ine yapýlan bütün göndermelerde sayfa numaralarý parantez içinde belirtilmiþtir.
- 8 Sistem teorisinin bireysel deđer ve inançlara yönelik olarak siyasî ve hukuki sistemler arasýnda fark olmadýđýna iliþkin açýklamasý için bkz. Niklas Luhmann, Legitimation durch Verfahren (Frankfurt a.M:Suhrkamp Verlag, 1969) Capra'nýn sosyal ve çevresel sorunlara iliþkin açýklamasýnda bu, dolayýmlarý gözönüne alýnmaksýzýn çepitli defalar belirtilmiþtir.
- 9 Capra'nýn kullandýđý en azýndan bu dört mefhum arasýndaki iliþkiler belirsiz býrakýlmýþtır. Taoizm'in yin ve yangýn “dinamik etkileþimi”; Toynbee'nin uygarlýklarýn devrevi yükseliþ ve çöküþü kavramý; Sorokin'in tarihi tesadüfi deđerler sisteminin bir ürünü olarak algýlaması; ve deðiþmeyi sürekli artan bir karmaþýklýđa yol açan bir kendi kendini aþma süreci olarak gören sistem teorisi.

- 10 Rolf Nemitz,“Yin und Yang und die neuen sozialen Bewegungen. Über Capras Technokratische Romantik,” Das Argument (Eylül, 1985), Sonderband 125, s.158.
- 11 Capra þirketlerin gücüyle ilgili tartýþmasýnda güç kavramýný basit ve mekanist bir biçimde kullanýr. Þirketler “isteklerini” çeþitli yollarla sosyal çevrelerine empoze edeceklerdir. Bunun mümkünlüdü, bađymly olunan sistemle uyumlu ve böyle bir etkiyi kolaylaþtıracak bir yapıyı öngörür. Böylece bu temel iliþkinin açýklanmasına da ihtiyaç vardýr.
- 12 Sosyal deđişmenin pratik yanlarından söz açýldýđında Capra’nýn stratejisi meseleyi geþirtmektedir. Böyle der: “Kültürel dönüþümü kolaylaþtırma için enformasyon ve eđitim sistemimizin yeniden yapılanması gerekecektir. Ancak böylece yeni bilgiler sunulabilir ve hakettiđi gibi tartýþılabilir. Enformasyonun böyle yeniden yapılanması halihazırda yurttaþ inisyatifleri ile önemli ölçüde başarılmýþtır... Bununla birlikte eđer yeni ekolojik bilinç kolektif bilincimizin bir parçası haline gelirse bunu sađlayacak þey kitle iletiþim araçları olacaktır. Bu iþ zamanımızda iþ çevrelerinin egemenliđindedir... ve içeriđini onlar belirlemektedir. Böylece kamunun kitle iletiþim araçlarından yararlanma hakký mevcut sosyal deđişmenin önemli bir yanýný oluþturacaktır. Bir kez, kitle iletiþim araçlarının ýslahýný baþardýđımızda geleceđimizi inþa ederken medyayı nasýl en etkin biçimde kullanacađımız ve nelerin iletimine ihtiyaç duyulduđuna karar verebiliriz”. (409) Böylece, esas soru “medyamızı nasýl ýslah” ederiz olması gerekirken, “bir kez ýslah edildikten sonra” denerek konunun en önemli yaný geþirtirilmiş olmaktadır. Bunu nasýl yapabiliriz? Bir çatýþma sözkonusu olmadan bu ýslahý gerçekleþtirmek mümkün mü? Belki’de CBS, Warner Brothers, Rupert Murdoch’un medya imparatorluđu “çözülene” kadar beklemeliyiz. Capra’nýn belirsizlikleri böyle belli bir meseleye her el atýđında kendini açýkça gösteriyor.
- 13 Nemitz, op. cit.,s.160
- 14 Bkz. Green Letter, C.5,N.1 (Yaz,1989), özellikle genel olarak, Yeþil hareketin örgütlenmesinin önündeki ýrksal ve sýnyfsal engeller, özel olarak da çevrenin tahrip edilmesine direniþ konusunda, bkz. Jesus Sanchez, “The Environment: Whose Environment”.
- 15 Siyasal sistemin sosyal çýkarlar ve etkiler karþısında görelilik olarak bağımsız olduğuna iþaret edilmiştir. Ancak bu, sosyal çýkarlar karþısında nötr ya da tarafsız olunacağı anlamına gelmez, tersine tercih edilen belli çýkarlar yapısal olarak garanti altına alınmıştır. Bkz. Claus Offe, “Thesis on tte Theory of the State”, Claus Offe, Contradictions of the Welfare State (Cambridge, MA:MIT Press,1984) ve “Political Authority and Class Structures” op.cit.
- 16 Seçim mekanizmasının radikal bir değişlik için uygun bir araç olmadığı sistem teorisi tarafından nadiren ifade edilmiştir. Bkz. Niklas Luhmann, Legitimation durch Verhafren, op cit.
- 17 Klaus Eder, Die Vergesellschaftung der Natur (Frankfurt a/M: Suhrkamp Verlag,1988).
- 18 Egon Becker, “Natur als Politik?” Thomas Kluge(der) içinde, Grüne Politik. Der Stand einer Auseinandersetzung (Frankfurt a/M: Fisher Verlag, 1984),s.112.

19 Bu görüþ sistem teorisi tarafýndan da paylaþýlýr. Böylece, Luhmann toplumun doðanýn bir parçasý olmadýðýna iþaret eder. Toplum anlamlý bir iletiþim bütünüdür. Bu anlamda iletiþim ayrýcalýklý bir sosyal iþleyiþtir. Toplum açık bir sistem oluþturduðu halde kapalý olarak iþler. Toplum çevresiyle iletiþim kuramaz ancak ona iliþkin iletiþimde bulunur. Çevre toplumla birebir olarak ilgili deðildir. Topluma ancak onunla iletiþim kurulabildiði ölçüde girer ve böylece toplumsal olana dönüþür. Ýletiþim kurulan, çevre deðil toplumun çevre olarak algýladýðýdır. Bkz. Niklas Luhmann, Ökologische Kommunikation (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986) ss. 62-63.

20 Bu iddiaya dikkat çekilmeli: “Geçen yirmi yýlda eko-sistemler üzerine yapýlan ayrýntýlý çalıþmalar canlý organizmalar arasýndaki iliþkilerin özünde iþbirliðinden yana iliþkiler olduðunu açıkça göstermiþtir... Hatta ilk elde av için yýkýcý olan av-avcý iliþkisinin bile sonuçta her iki türün de yararýna olacaðý iddia edilir. Bu bakýþ yaþamý özellikle rekabet, mücadele ve bir yýkýcýlık olarak gören sosyal Darwinizmin görüþleriyle açık bir tezat oluþturur. Doða anlayýþları, doðal çevrenin sömürülmesini ve teknolojinin tahrip edici etkilerine maruz kalmasýný meþrulaþtırýcý bir felsefenin doðmasına yardım eder. Ancak böyle bir görüþ, canlý sistemlerin kendi kendilerini bütün düzeylerde organize ederken bütünlük ve iþbirliði ilkesi içinde olduklarýný kavrayamadýðý için bilimsel bir geçerlik taþýmaz” (279). Doðanýn bu bireyci ve antagonistik Darwinci kavramlarla yorumlanmasý karpýsýnda Capra, iþbirliðine dayalý iliþkiler dizgesi gösteren bir doða tasviri çizer. Doðanýn böyle “doðrusal olmayan” biçimde görülüpünün, doðadaki iliþkilerin “özünde iþbirliði iliþkileri olduðu” biçimindeki mutlak anlayýþýn bilimsel olarak sorgulanmasý yoluyla geçersizliði gösterilmiþtir. Capra’nýn iddiasýna göre uyumsuzluk ampirik bir iliþkinin biliþsel olarak yeterli bir biçimde anlaþýlmasý düzeyinde ortaya çýkar. Böylece uyumsuzluk gerçekte ampirik bir olgunun mutlaklýðýna deðil, ona atfedilen anlama itiraza iþaret eder. Capra’nýn iddialarýnýn dolayýmlarýna tezat olarak bu, bilimsel sorgulama yoluyla karar verilecek bir mesele deðildir. Av-avcý iliþkisinin bir iþbirliði ya da antagonistik bir iliþki kabul edilip edilmemesi özünde, farklı normatif kavramlarý yansıtan bir bakýþ açýsý meselesidir. Bkz. Ludwig Treppl, Geschichte der Ökologie (Frankfurt a/M: Athenaum, 1987) s. 192, dn. 66. Capra, doðanýn antagonistik bir biçimde algýlanmasýný, onun sömürülmesini meþrulaþtıran bir ideoloji olarak görürken haklýdır. Bu tür, doðayý bir hayatta kalma mücadelesi olarak görme doðanýn kendisinden çýkarýlan bir þey deðil, onun özgül bir tarihsel yorumlamasýndan çýkarýlan bir þeydir. Bununla birlikte, Capra Sosyal Darwinistlerin sosyal olaný doðallaþtırma biçimindeki yanlýþýna aynen düþer.

21 Parçacýklara atfedilen bütün özelliklerin gözlem metoduyla çýkarsanan ilkelere belirlenmiþ olduklarý gibi bir sonuç daha yeterli olabilir; böylelikle maddi dününün temel yapýsýnda görülen þeyler ona bakma biçimine baðlý olacaktýr.

22 Becker, op.cit., s. 117.

23 Capra’nýn aklý, sezgi adýna reddediþinin sorgulanabilir sonuçlarý vardýr. Örneðin bu durumda sezgi ve akýlcýlýðýn belli bir bileþimi ile ulaþýlan sonuçlar ne olacaktýr? Birbirleriyle çeliþen sezilerden hangisinin doðru olduðuna nasýl karar verebiliriz? Bir muhafazakâr milliyetçinin “sistemlerin doðrusal olmayýþý” gibi bir kavranýþtan yola çýkýp, sezgisel olarak bir toplumun “dinamik dengesinin” sayýlarý “ifrata” vardýðý farzedilen yabancı göçmenler ile bozulduðu sonucuna ulaþtıðýný düþünelim. Sistemik kavrayıþa uygun olarak “eðer iyi bir þey yaparsan, ayný iyi þeyden daha çok yaptýðýnda bunun daha iyi olmasý gerekmez” (41) þeklindeki bir düþünceyle, bizim milliyetçi muhafazakârýn bu insanlardan kurtulmak gerektiðini iddia etmesi gerekir. Bu durumda

benim sezgim bana farklı bir şey söyleyebilir, ancak benim sezgimin bir başkasının sezgisinden niçin daha iyi olması gereksin?

- 24 Nemitz bunu, Kartezyen-Newtoncu dünya görüşünün sınırlı bir gerçeklik alanı için uygun olabilecek bir kavramı diğer alanlara da ayırt etmeksizin uygulamak beklindeki yanlışlığını yeniden üretmekle eleştirir. Bkz. Nemitz, op.cit., s. 163. Bununla ilgili olarak ayrıca bkz. Stephen Jay Gould, "Utopia (Limited)", New York Times Book Review (Mart 3, 1983). Gould, Capra'nın fizik biliminin kavrayış biçimini bütün doğaya uygulama çabasının doğurduğu sorunlara dikkat çeker.
- 25 Bkz. Capra, The Turning Point, op.cit., s. 47-49; Capra'nın bilimciliğinin eleştirisi için bkz. Rosemarie Rübsamen, "Der Wolf hat Kreide gefressen - bewahrt euer Misstrauen gegenüber der Wissenschaft!", Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis 12 (1984) s. 61-67; ayrıca bkz. Becker, op.cit. s.118. Becker ayrıca örtük bir bilimciliğin yol gösterici bir doktrin olarak ekolojinin ayrılmaz parçası olduğunu iddia eder.
- 26 Capra, sosyo-biyolojiyi genetik determinizmin "indirgemeci" anlayışı nedeniyle reddederken (115) onun temel yanlışlığının nerede olduğunu anlamayı başaramaz. Esas sorun sosyo-biyolojinin genetik determinizmi değil, sosyal olanı biyolojik ya da "doğal" düzeye indirgemesindedir. Bu kavrayış eksikliği onun sosyo-biyolojik yaklaşımındaki yanlışlığı yeniden üretmesinde belirginleşir.
- 27 Bkz. Peter Dudek, "Koservatismus, Rechtsextremismus, und die Philosophie der Grünen" Kluge içinde, Grüne Politik, op.cit., s.90-108. Rolf Kosiek'in II. Dünya Savaşı sonrasında Alman toplumundaki gelişmelere ilişkin eleştirisinden şu bölümlere dikkat çekilebilir: "Yapayan sistemlerin önemi kadar ekolojik dengenin biyolojik sorunları da göz ardı edilmiştir. İnsan ve çevresinin keyfi biçimde kullanılabilir, üretilebilir ve değiştirilebilir bir şey olduğu düşünülmemiştir; teknolojinin zaten benimsenmiş olan mekanik-materyalist yorumu yaygınlık kazanmış... Yıllar ve büyüme daha önceki dönemlerin yönlendirici sloganları olmuştur... Sürekli gelişim sürecinin sonuçta her şeyin dengesini bozacağı gerçeği hesaba katılmamıştır... Doğal dengenin korunmasını amaçlayan politikalar hor görülüp reddedilmiştir...", "Ekonomik patlama zamanlarında üretimi bir parça olsun kısmak, böylece kaçınılmaz çevre kirliliğini azaltmak, büyümeyi organik olarak daha geniş bir zamana yaymak yerine bir ticaret metaı gibi milyonlarca yabancı işçi ithal edilmiştir... İmdi ekonomik sorunların arifesinde... bu insanlar... refah sistemimizi bozmak tehdidiyle patlamaya hazır bir sosyo-politik mesele oluşturuyorlar. Yıllarca insan Batı Almanya'ya dolduruldu... Her sistemin belli bir adaptasyon sınıırı olduğu gözlemlenmeden... ki bizim bölgemizde bu sınıır çoktan aşılmıştı... bazı büyük kentlerde kentin merkezleri yabancılar tarafından işgal edildi. Berlin'de ki Türk gettosu gayri tabiidir. Bunların, entegrasyonu ya da Almanlaştırılması ise bir soykırım, insanlık dışı ve halkın iç dünyasına karşı bir suç olacaktır... bir Alman kentinde onbinlerce yabancı... çevrede oluşan değersizlikler olağanüstü boyutlarda ve doğal durumun tahribatı uzun yıllardır devam ediyor... ". Rolf Kosiek, "Geistige Grundlagen der Umweltzerstörung. Die Frage nach den Ursachen", içinde Nation Europa, c. 32, n. 5 (1982), s. 5-10.
- 28 Farias, Heidegger'in politik yöneliminin raslantısal olmadığını, felsefesinin mantıki bir sonucu olduğunu iddia eder. Bkz. Victor Farias, Heidegger und der Nationalsozialismus, (Frankfurt: Fischer Verlag 1989). Karşı görüş için Paul Gottfreit'in Farias'ın kitabı üzerine eleştirisine bkz. "Heidegger on Trial" Telos 74, (Kış 1987-88) s.1-51.

- 29 Bu, Amherst Yeþiller Konferansý'nda daha önce de sözü edilen tartýþmada ele alýnan meselelerden biriydi. Amerikan Yeþil Hareketi içindeki “ekoloji tartýþması” için bkz. Brian Tokar, “Exploring the New Ecologies. Social Ecology, Deep Ecology and the Future of Green Political Thought”, Alternatives, c.15, n.4 (1988) s.30-43. Ayrýca bkz. George Bradford, “How Deep is Deep Ecology?”, Fifth Estate, c.22, n.3, (Pubat 1987), s.3-30; Murray Bookchin, “Crisis in the Ecology Movement”, Zeta Magazin, (Temmuz-Ađustos 1988), s.121-123 ve “Social Ecology vs. Deep Ecology”, Socialist Review, (Yaz 1988), s.9-29.
- 30 Dave Foreman, Earth First! (Önce Yerküre) diye bilinen bir radikal çevreci grup aktivisti, bkz. Bradford, a.g.e., s.17-18.
- 31 Edward Abbey, yine bir Earth First! aktivisti, bkz. Bradford, a.g.e., s.17.
- 32 Miss Ann Trophy, Earth First! grubunun bir yayýnında kullanýlan bir takma ad, bkz. Brad Edmondson, “Is AIDS Good for the Earth?”, Uthne Reader, n.24, (Kasým-Aralýk 1987), s.14 ve Daniel Keith Conner, Earth First!'ün diđer bir üyesi, “Is AIDS the Answer to an Environmentalist's Prayer?”, The Radical Environmental Journal (Aralýk 22, 1987).
- 33 Charlene Spretnak, “Diversity in Ecofeminism”, op.cit., s.476.
- 34 Bu iddianýn anti-demokratik sonuçları þu alýntýda açıkça görölmektedir: “Yeþil politikalar, yeni paradigmanýn anlayýþnýn politik pratiđe dönüþtürme yolu arayan insanları cezbediyor... Ne yazık ki Yeþil Hareketin örgütlendiði hemen her ülkede bu, aynı zamanda başarýsız olmuş sađ ve sol gruplardan amaçlarını saklayıp hilekâr taktiklerle Yeþil Hareketin içine sýzabilen oportünist insanları da cezbediyor... Bunları tesbit etmek ve engellemek güç... Ancak Yeþil Hareketin gelişmesini kendi münasebetsiz önceliklerini empoze ederek engelleyen bu gibi insanların, harekete zarar vermesine müsaade edilmemelidir... Deklerasyona sadakat, sahtekarlık olasýlýđını engelleyememekle birlikte hareketin üyelerinden beklentilerini netleptirebilir. Eđer bu tür dýþarıdan sýzmaların farkına varýlırsa, onlarla başa çıkmak için ek tedbirler alınmalıdır.” (Spretnak ve Capra, Green Politics, s.217-18.) Hareketin gündemine, önceliklerine ve beklentilerine kim karar veriyor?... Kriterler nedir? “Yeni paradigma” doktrinine bađlılık mı? Bu ifadeler hiç de yazarlar tarafından pek övünülen köklü demokrasi ilkeleriyle bađdaþır görünmüyor. Bu konuda ayrıca bkz. Herbert P. Kitscheld, “The Global Promise of Green Politics” Theory and Society, c.14, n.4, (Temmuz 1985), s.525-32.
- 35 Bu konuda ayrıca bkz. Michael Weingarten, “Die Herrschaft der Schamanen. Die Naturewissenschaftler auf dem Weg zum Organischen Intellektuellen des Kapitals”, Forum Wissenschaft, n.3, (1986), s.43-44.